

MICHAŁ STACHURSKI

Dialogiczne Towarzystwo Naukowe – Społeczeństwo i Polityka

 <https://orcid.org/0000-0002-2877-3895>

michal.stachurski@poczta.onet.pl

Studia Sandomierskie

31 (2024)

Różne wymiary odpowiedzialności za tworzenie kultury w ujęciu Józefa Tischnera – wokół etyki, aksjologii i estetyki

W jednym ze swoich wierszy Czesław Miłosz określa obszar odpowiedzialności za słowo, które może być symbolem odpowiedzialności za tworzenie szeroko rozumianej kultury. Poeta, kryjąc się za podmiotem lirycznym, przestrzega:

„Nie bądź bezpieczny. Poeta pamięta.

Możesz go zabić – narodzi się nowy.

Spisane będą czyny i rozmowy”¹.

We fragmencie tym można dostrzec dramatyczny kontrast między życiem a śmiercią, lecz rozumianą nie tylko dosłownie. Metaforyczne ujęcie tych przeciwieństw przenosi czytelnika w świat aksjologiczny, czyli w świat wartości. Należy do nich kultura, dzięki której człowiek może nie tylko zrozumieć siebie oraz otaczający go świat, lecz także uczyć się, jak nie popełniać błędów znanych z historii, które kiedyś doprowadziły do katastrofy humanizmu, czyli upadku etycznego człowieka oraz społeczeństw.

Odpowiedzialność za tworzenie kultury to sfera u początku XXI w. coraz częściej rozpatrywana w ramach pytań o granice kultury, wolności artysty i estetyki w relacji artysta – odbiorca. Pojęcie odpowiedzialności w kontekście podjętego problemu odnosi się do semantyki tego pojęcia: „być odpowiedzialnym oznacza też odpowiadać na apel, który niesie sytuacja, czas, w którym się żyje, historia, którą się tworzy, odpowiedzialność za porządek, ale przede wszystkim jest to odpowiadanie komukolwiek za jakość relacji”². Współczesne czasy cechują się pewnym nadmiernym przesytem informacji i bodźców. Człowiek jest podmiotem wzywającym do permanentnego

¹ C. Miłosz, *Który skrzywdziłeś*, w: *Antologia poezji polskiej*, Konin 2022, s. 282.

² A. Rynio, *Odpowiedzialność trajektorią w świat dobra*, „Roczniki Pedagogiczne” 13 (49) (2021), nr 2, s. 67.

reagowania i komentowania³. Wytwory kultury przeważnie spełniały i w ocenie niektórych badaczy nadal spełniają rolę odwrotną: niejako zmuszają człowieka do zatrzymania się oraz zastanowienia nad formą, treścią, ale nade wszystko nad przekazem danego utworu kultury: tekstu literackiego, obrazu, rzeźby, muzyki itd.

Powyższe wprowadzenie skłania do refleksji nad tematem odpowiedzialności za tworzenie kultury. Celem zaprezentowanego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, dlaczego warto być odpowiedzialnym za tworzenie kultury, a także w jakich obszarach należy szukać podmiotowej odpowiedzialności. Egzemplifikację takich rozważań stanowi tu myśl krakowskiego filozofa dialogu, Józefa Tischnera, który w różnych teksach badał związki filozofii z kulturą, przede wszystkim zaś związki etyki z kulturą.

Wprowadzenie metodologiczne

Szukając odpowiedzi na pytanie, dlaczego w ogóle należy rozważać relacje między kulturą i procesem jej tworzenia a znaczeniem odpowiedzialności, warto zestawić to zagadnienie z pojęciem demokracji, dobra wspólnego i dialogu. Włodzimierz Kaczocha wśród różnych pojęć należących do katalogu dobra wspólnego (sprawiedliwość, godność) wymienia także wolność pozytywną, rozumianą jako stan świadomości umożliwiający udział w życiu społecznym bez żadnego przymusu⁴. Autor ten jednak idzie krok dalej i zaznacza pewne obszary, w których ową pozytywną wolność można by realizować. Wśród tych obszarów jako wartość świata demokratycznego pojawia się kultura. Kaczocha bowiem pisze, że w kwestii działań polityczno-społecznych odnosi się także „do wolności w zakresie tworzenia wartości kultury oraz uczestnictwa w kulturze w szerokim znaczeniu, co oznacza, że twórczość naukowa i artystyczna, wybór wartości kultury oraz indywidualne uczestnictwo w życiu kulturalnym nie podlegają żadnym politycznym czy instytucjonalnym przymusom”⁵.

W powyższym cytacie można wyodrębnić trzy warstwy relacyjne związane z kulturą: relacje między twórcą i odbiorcą, relacje między odbiorcą i dziełami kultury oraz relacje ludzi kultury (twórcy, odbiorcy) między sobą. Na tych trzech płaszczyznach nie sposób pominąć wątku dotyczącego odpowiedzialności za to, co się tworzy, dla kogo i w jakim celu się tworzy oraz jak konkretne dzieło kultury może wpłynąć na umocnienie tożsamości indywidualnej i społecznej. Odpowiedzialność

³ Na marginesie warto zaznaczyć, że w różnych dziedzinach i dyscyplinach nauki coraz częściej postuluje się szukanie tzw. równowagi między światem duchowym, reprezentowanym przez kulturę, a światem materialnym, reprezentowanym przez szeroko rozumianą technikę (przemysł) i jej zdobycze. Więcej: zob. G. Banse, *Zrównoważony rozwój – kultura – technika*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie” 85 (2015), nr 1943, s. 9–38.

⁴ Zob. W. Kaczocha, *Filozofia społeczna*, Warszawa 2015, s. 149.

⁵ W. Kaczocha, *Filozofia społeczna*, dz. cyt., s. 150.

zatem jest kluczowa, zwłaszcza gdy kulturę rozumie się na wskroś aksjologicznie, czyli jako sposób wyrażania wartości wpływających na kształt człowieka i jego środowiska. Jak zaznacza Stanisław Kowalczyk: „kultura nie jest niczym innym jak realizowaniem celów uznanych za wartościowe przez człowieka. [...] Nie ma kultury bez wyższych wartości, ani też nie jest możliwe realizowanie takich wartości poza kulturą czy tym więcej wbrew kulturze”⁶.

Wydaje się zatem, że wzajemne relacje kultury i odpowiedzialności są w dobie współczesnego zacierania się granicy między światem kultury wysokiej i kultury niskiej wręcz kluczowe. W tym kontekście filozofia dramatu Józefa Tischnera, będąca częścią filozofii dialogu, staje się adekwatna w zakresie aksjologii. Zależności między twórcą kultury a jej odbiorcą mają charakter międzyludzki. Artysta chce poprzez dane dzieło przekazać jakąś prawdę o człowieku, o ludziach, o świecie, a nawet o Bogu (Absolucie). Odbiorca, kontemplując dane dzieło, wchodzi w swoisty dialog z artystą, dokonując refleksji czy to o charakterze pozytywnym, czy negatywnym. Dialog ten nosi znamiona dramatyzmu aksjologicznego, o którym pisał Tischner. Artysta poprzez swoje dzieło stawia pytanie i oczekuje odpowiedzi. W *Filozofii dramatu* autor zapisał: „każde pytanie, bezpośrednio lub pośrednio, świadczy o jakiejś biedzie”⁷.

Trzy obszary odpowiedzialności za kulturę

Promocja wartości – perspektywa aksjologii

Krakowski badacz filozofii dialogu osadza pojęcie i znaczenie kultury w uprawianej przez siebie filozofii dramatu, gdzie najważniejszymi postaciami są: człowiek w relacji do siebie i drugiego człowieka, Bóg, a także miejsce i czas. Kultura w myśleniu Józefa Tischnera umiejscawia się w obszarze antropologicznym, etycznym i estetycznym. Spoiwem łączącym te trzy wymiary jest pojęcie piękna. Autor bowiem zaznacza, że „dramatem piękna nazywamy taki dramat, w którym osoba – podmiot dramatu – szuka dla siebie ocalenia w pięknie, które tworzy lub w którym ma udział. Aby usprawiedliwić swe istnienie, osoba wybiera uczestnictwo w dziele sztuki”⁸.

Tischner dostrzega zasadniczą korelację kultury, sztuki, piękna z człowiekiem-osobą, która wobec wymienionych kategorii może być tak nadawcą, jak i odbiorcą. Zarówno jedna, jak i druga rola związana z kulturą w ocenie Tischnera wpływa z szeroko rozumianego człowieczeństwa. Kultura, a co za tym idzie – dzieło sztuki umożliwia istnienie człowieka zarówno w wymiarze dosłownym, jak i metaforycznym – ontologicznym, duchowym. Paradoksalnie Tischner zauważa przy tym, że

⁶ S. Kowalczyk, *Filozofia kultury*, Lublin 1996, s. 54.

⁷ J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Kraków 2012, s. 89.

⁸ J. Tischner, *Myślenie w żywiole piękna*, Kraków 2013, s. 213.

kultura i sztuka może ocalić człowieka wówczas, gdy nie widać nadziei w innych religiach – nadziei związanej z prawdą i dobrem⁹.

Czy oznacza to, że kultura i ludzie kultury nie biorą odpowiedzialności za promocję obiektywnych wartości kształtujących człowieka jako jednostkę i człowieka w społeczeństwie? Tischner w odpowiedzi na tak postawione pytanie wprowadza szerszą kategorię, tzw. Ja aksjologicznego. W jednej ze swoich książek krakowski filozof wyjaśnia: „za punkt wyjścia drogi zmierzającej do uchwycenia Ja aksjologicznego w naszej świadomości obieram zjawisko, które krótko można by nazwać solidaryzowaniem się Ja z czymś, co pierwotnie przeciwstawia mu się jako moje”¹⁰. Ujęcie to wydaje się kluczowe dla relacji między kulturą i osobami tworzącymi kulturę a odpowiedzialnością za promocję wartości poprzez wytwory kultury. Człowiek będący częścią środowiska kultury żyje i tworzy w obrębie danego kodu kulturowego. Kod kulturowy zaś niejako wymusza zachowanie wrażliwości wszystkich osób mogących być potencjalnymi odbiorcami danego dzieła sztuki. W dobie obecnej globalizacji troska o kod kulturowy wydaje się także jednym z istotniejszych zadań, jakie stoją przed twórcami kultury¹¹. Tutaj ujawnia się miejsce na tzw. solidarność społeczną, która aksjologicznie mogłaby połączyć artystę z odbiorcą lub potencjalnym odbiorcą danego dzieła. Taka swoista relacja w świetle prezentowanej koncepcji byłaby zasadna, gdyż sam Tischner dodaje, że „Ja aksjologiczne jest wartością pozytywną w absolutnym znaczeniu tego słowa. Oznacza to przede wszystkim, że nie przeciwstawia mu się w polu jego doświadczenia egotycznego żadna egotyczna wartość negatywna”¹².

Należy także wspomnieć o możliwości łączenia dzieł kultury, które są określane mianem dzieł pięknych, z kategorią wartości duchowych. Józef Tischner wyraźnie przypomina, że dobro, prawda i piękno stanowią jeden z ważniejszych szczebli tzw. drabiny aksjologicznej¹³. W tym kontekście zaznacza, że to wartości duchowe nadają sens ludzkiej egzystencji. A zatem odpowiedzialność za promocję właściwych wartości przez twórców kultury jest tym istotniejsza w sensie zarówno formalnym, jak i materialnym. O tak rozumianej odpowiedzialności za promocję wartości duchowych krakowski filozof dramatu pisze tak: „Są tacy, którzy sądzą, że sztuka jest ponad etyką. [...] Kto tak sądzi, sam nie wie, jaką krzywdę wyrządza sztuce. [...] Wszystkie wartości, którym służy sztuka, dają się sprowadzić do trzech: piękna, prawdy i dobra. [...] Wszak zawsze chodzi o to, by tworzone piękno było prawdziwym pięknem i dobrym pięknem. [...] Dzieło sztuki jest owocem twórczego wyboru

⁹ Por. J. Tischner, *Myślenie w żywiole piękna*, dz. cyt., s. 213–214.

¹⁰ J. Tischner, *Świat ludzkiej nadziei*, Kraków 2000, s. 151.

¹¹ Por. A. Dudziak, *Kultura narodowa w dobie globalizacji*, „Przegląd Politologiczny” 15 (2010), nr 1, s. 137.

¹² J. Tischner, *Świat ludzkiej nadziei*, dz. cyt., s. 159.

¹³ Por. J. Tischner, *Etyka wartości i nadziei*, w: D. von Hildebrand, J. Tischner, J.A. Kłoczowski, J. Paściak, *Wobec wartości*, Poznań 1982, s. 71.

wartości”¹⁴. W myśleniu Tischnera o odpowiedzialności za tworzenie sztuki, ujawnia się zasadnicza relacja między potrzebą wyboru wartości przez artystę a potrzebą wartości w życiu człowieka i społeczeństwa. Ta swoista relacja powoduje, że odpowiedzialność za wartości w środowisku artystycznym jest niemal nie do usunięcia.

Granica wolności – perspektywa etyki

Tischner w swojej refleksji na tematy związane z odpowiedzialnością za tworzenie kultury nie zapomina o związkach między wolnością w tworzeniu kultury a odpowiedzialnością za te dzieła właśnie w obrębie wolności. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że krakowski myśliciel wprowadza ważne rozróżnienie wolności i swawoli artystycznej. Wolność miałaby charakter pozytywny, swawola zaś negatywny. Jak bowiem zaznacza: „twórczość artystyczna wywodzi się z wolności i natchnienia. Wolności nie należy utożsamiać ze swawolą. Swawola jest tam, gdzie «wszystko wolno», bo nie ma żadnych wartości. [...] Natchnienie jest jak światło, które ukazuje to, co należy wybrać”¹⁵.

Wolność artystyczna stanowi zatem ważną kategorię w Tischnerowskim obrazie odpowiedzialności za kulturę. U filozofa dramatu myślenie według odpowiedzialności w sztuce zakłada, że nie ma konieczności nadmiernej ingerencji w wolność twórcy kultury, o ile artysta, tworząc dzieła, chce za ich pomocą przekazać wartości duchowe: prawdę, dobro i piękno. Niemniej Tischner ujawnia pewną niekonsekwencję w swoich poglądach. Niekonsekwencja ta polega na dwóch przeciwstawnych polach: wartości obiektywnych i wartości subiektywnych. Z jednej strony postuluje bowiem, że każdy artysta ma prawo do swojej wrażliwości związanej z aksjologią¹⁶. Z drugiej zaś wprowadza pojęcie protestu w sztuce. Píše, że „powołaniem wielkiej sztuki jest często jakiś protest. Ale protest sztuki nigdy nie jest protestem nihilistycznym. [...] Dzieło sztuki mówi tak, jak sumienie mówi do sumienia”¹⁷. Jest to niekonsekwencja tylko pozorna. Wolność twórcy jest ograniczona według Tischnera wyłącznie chęcią moralnego wyzysku, czyli sytuacją, gdy twórca nie chce tworzyć piękna, lecz chce kulturę, sztukę, a przede wszystkim piękno wykorzystać do nieuprawionej manipulacji człowiekiem i społeczeństwem. Wówczas można mówić – stosując język Tischnerowski – o tzw. nieautentycznym tworzeniu.

We współczesnej debacie na temat wolności artystycznej głos Tischnera wydaje się stanowiskiem wyważonym. Zazwyczaj słychać głosy skrajne zachęcające albo do rygorystycznego traktowania wolności artysty albo do liberalnego podejścia do tego zagadnienia. W tym kontekście powinno się wspomnieć o jednym z najnowszych głosów dotyczących potrzeby redefinicji pojęcia wolności twórczości artystycznej. W tej materii Jędrzej Janicki stwierdza, że „wolność artysty [...] stanowi

¹⁴ J. Tischner, *Etyka solidarności*, Kraków 2000, s. 49.

¹⁵ J. Tischner, *Etyka solidarności*, dz. cyt., s. 48.

¹⁶ Por. J. Tischner, *Etyka solidarności*, dz. cyt., s. 50.

¹⁷ J. Tischner, *Etyka solidarności*, dz. cyt., s. 52.

kategorię istotną zarówno dla prawa, jak i dla sztuki. [...] Ograniczanie wolności twórczości artystycznej wpływa niejednokrotnie na określoną sytuację materialną artysty¹⁸. W tym kontekście postulaty Tischnera wydają się uzasadnione i potrzebne. Janicki wyraża słuszny pogląd, że ograniczenie wolności twórcy może wpływać na kwestie materialne, ale jest to stanowisko o szerokim charakterze społecznym. Wolność zaś i konsekwencje jej stosowania, jej rozszerzania lub ograniczania, przynoszą także skutki o charakterze etycznym i moralnym. Dzieło sztuki, jego odbiór i interpretacja mają swoje konsekwencje zarówno materialne, jak i pozamaterialne, duchowe. W tym kontekście stanowisko Tischnera jest istotne.

Dbalność estetyczna – perspektywa estetyki

Kategoria estetyki jako ważnej w relacji kultura – odpowiedzialność¹⁹ należy do tych elementów, które w filozofii Tischnera można nazwać problematycznymi. Problematyczność ta ujawnia się w różnych źródłach interpretacyjnych estetyki w relacji do kultury. Można mówić o co najmniej dwóch takich źródłach: antropologicznym i etycznym.

Źródło antropologiczne Tischner odnajduje w tragedii antycznej i w ludzkim ciełe. Nawiązując do mitu o Edypie, myśliciel ten stwierdza, że „jedyną wartością zdolną usprawiedliwić człowieka w jego cielesności jest piękno. Trzeba, aby człowiek podniósł swój ból na poziom piękna i stworzył ze swej klęski tragedię²⁰. Takie łączenie człowieka, cielesności i piękna sprawia, że krakowski filozof pisze o kolejnym ujęciu dialogicznego i dramatycznego Ja – „Ja estetycznego”. Zauważa bowiem, że „Ja estetyczne” ma swój początek w podziwie dla własnego (człowieczego) „ja”. Wówczas rodzi się piękno, które domaga się zapośredniczenia w dziele artysty²¹. Relacja między człowiekiem nadawcą, człowiekiem narzędziem i człowiekiem odbiorcą w świecie sztuki wymaga wzajemności, kategoria wzajemności wymaga zaś odpowiedzialności. Autor ten właśnie w kontekście cielesności wyraża myśl fundamentalną: „Świadomość odpowiedzialności wyłania się z głębi osoby i ogarnia jej całość. Można powiedzieć: osoba to całość jej odpowiedzialności²². To jest tzw. odpowiedzialność antropologiczna.

Tischner wskazuje także na źródło etyczne, które wiąże się z jedną z trzech wartości duchowych, jaką jest piękno. W jednej ze swoich książek wymienia kilka przymiotów piękna właśnie w relacji etyka – estetyka. Zauważa, że do kategorii piękna należy pojęcie bezinteresowności²³. Oznacza to bowiem, że piękno w sensie

¹⁸ J. Janicki, *Estetyka jako źródło refleksji nad prawem*, Kraków 2023, s. 273.

¹⁹ Problematyka ta jest coraz częściej poruszana. Więcej: zob. np. A. Głutkowska-Polniak, *Kulturowy wymiar designu – między estetyką a odpowiedzialnością*, „Załącznik Kulturoznawczy” (2019), nr 6, s. 77–90.

²⁰ J. Tischner, *Myślenie w żywiole piękna*, dz. cyt., s. 227.

²¹ Por. J. Tischner, *Myślenie w żywiole piękna*, dz. cyt., s. 228.

²² J. Tischner, *Spór o istnienie człowieka*, Kraków 2011, s. 140.

²³ J. Tischner, *Filozofia dramatu*, dz. cyt., s. 119.

ścisłym powinno być wyłączone spod pojęć związanych ze światem twardej ekonomii i gospodarki. W tym ujęciu piękno odgrywa zasadniczą rolę w ramach dialogiczności człowieka z sobą samym, z drugim człowiekiem oraz Absolutem, czyli Bogiem. Dzieło artystyczne i jego wymiar estetyczny prowadzi do swoistej relacji – jak zaznacza Tischner – etycznej. Trudno zatem na sposób teoretyczny wydzielić świat estetyki ze świata etyki w perspektywie kultury i sztuki.

Ważniejsze w tym kontekście jest jednak inne spostrzeżenie Tischnera. Dostrzega on bowiem zasadniczą różnicę między wartościami pozytywnymi a wartościami negatywnymi w perspektywie estetycznej. Podkreśla, że „intencją wszelkiej wartości jest usprawiedliwienie lub odmowa usprawiedliwienia tego, co jest lub może być. Wartości pozytywne usprawiedliwiają byt, wartości negatywne odmawiają usprawiedliwienia bytom. Istnienie, byt, rzecz i przedmiot są ośrodkami ciężenia wartości. Działanie sztuki jest działaniem zgodnym z prawami ciężenia wartości”²⁴. Krakowski filozof dramatu wskazuje na fakt, że twórcy dzieł sztuki i ich wytwory wpływają na rozumienie tego, czym jest piękno oraz jak to piękno wpływa na otaczającą rzeczywistość. Kanony piękna nie są wyłączone z zasad etycznych i moralnych, które kształtują ludzi oraz społeczności. Tischner widzi jednak co najmniej dwie możliwości funkcjonowania estetyki w obszarze etycznym i aksjologicznym w ramach kultury i sztuki: przejście z poziomu piękna na poziom dobra etycznego lub identyfikację piękna z dobrem. Druga możliwość rodzi jednak dalekie implikacje, takie jak problem rozmycia innych pojęć związanych z wartościami duchowymi, prawdą i dobrem²⁵. Wydaje się zatem, że Tischnerowski postulat syntezy trzech wartości: prawdy, dobra i piękna, jest w kontekście prezentowanych poglądów najważniejszy. Ta zasadnicza teza wiąże się również z przekonaniem Tischnera, że harmonia w sztuce nie może istnieć, gdy piękno tworzy się pod jakimkolwiek przymusem²⁶.

Podsumowanie

Tischnerowskie spojrzenie na twórców kultury i dobra kultury jest szerokie i bardzo zróżnicowane. Trudność metodologiczna wynika między innymi z faktu, że krakowski badacz formułował poglądy związane z antropologią filozoficzną, a jednocześnie był badaczem etyki, aksjologii, agatologii i estetyki. Kluczowe jednak wydaje się stwierdzenie, że jako filozof widział doskonale korelacje świata kultury ze światem odpowiedzialności za jej tworzenie oraz ze sposobem odbioru, a także oddziaływaniem na człowieka i społeczeństwo. Odpowiedzialność tę wyróżnił w co najmniej trzech obszarach: w aksjologii, etyce i estetyce. Choć metodologicznie należało wyodrębnić owe trzy obszary, to jednak trzeba podkreślić, że w myśleniu Tischnera są one wraz z pojęciem odpowiedzialności za sztukę niejako nierozdziel-

²⁴ J. Tischner, *Filozofia dramatu*, dz. cyt., s. 122.

²⁵ Por. J. Tischner, *Filozofia dramatu*, dz. cyt., s. 130

²⁶ Por. J. Tischner, *Etyka solidarności*, dz. cyt., s. 52–53.

ne. Artykuł ten jest próbą włączenia się w dyskusję na temat odpowiedzialności za wolność artysty w procesie tworzenia. Wydaje się konieczne kontynuowanie debaty w tym zakresie nie tylko w obszarze społecznym (prawnym), lecz także w aspekcie etyczno-moralnym.

Bibliografia

Opracowania:

- Banse G., *Zrównoważony rozwój – kultura – technika*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie” 85 (2015), nr 1943, s. 9–38.
- Dudziak A., *Kultura narodowa w dobie globalizacji*, „Przegląd Politologiczny” 15 (2010), nr 1, s. 125–139.
- Głutkowska-Polniak A., *Kulturowy wymiar designu – między estetyzacją a odpowiedzialnością*, „Załącznik Kulturoznawczy” (2019), nr 6, s. 77–90.
- Janicki J., *Estetyka jako źródło refleksji nad prawem*, Kraków 2023.
- Kaczocha W., *Filozofia społeczna*, Warszawa 2015.
- Kowalczyk S., *Filozofia kultury*, Lublin 1996.
- Miłosz C., *Który skrzywdziłeś*, w: *Antologia poezji polskiej*, Konin 2022, s. 282.
- Rynio A., *Odpowiedzialność trajektorią w świat dobra*, „Roczniki Pedagogiczne” 13 (49) (2021), nr 2, s. 61–78.
- Tischner J., *Etyka solidarności*, Kraków 2000.
- Tischner J., *Etyka wartości i nadziei*, w: D. von Hildebrand, J. Tischner, J.A. Kłoczowski, J. Paściak, *Wobec wartości*, Poznań 1982, s. 55–149.
- Tischner J., *Filozofia dramatu*, Kraków 2012.
- Tischner J., *Myślenie w żywiole piękna*, Kraków 2013.
- Tischner J., *Spór o istnienie człowieka*, Kraków 2011.
- Tischner J., *Świat ludzkiej nadziei*, Kraków 2000.

Różne wymiary odpowiedzialności za tworzenie kultury w ujęciu Józefa Tischnera – wokół etyki, aksjologii i estetyki

Abstrakt

Artykuł analizuje odpowiedzialność za tworzenie kultury, koncentrując się na kwestiach etyki, aksjologii i estetyki w relacji między artystą i odbiorcą. Autor bada, dlaczego odpowiedzialność ta jest kluczowa oraz do jakiej dziedziny nauki można ją zaklasyfikować. Za przykład służą poglądy Józefa Tischnera, który analizował związki filozofii z kulturą, podkreślając aksjologiczne znaczenie dzieł sztuki. Ti-

schnier wymienia trzy główne obszary odpowiedzialności: promocję wartości, granice wolności artystycznej oraz dbałość o estetykę. Kultura według niego nie tylko kształtuje tożsamość indywidualną i społeczną, lecz wspiera także takie wartości, jak piękno, prawda i dobro. Autor artykułu podkreśla konieczność refleksji nad rolą twórców kultury w promowaniu wartości duchowych i etycznych.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność, kultura, artysta, wolność, etyka, aksjologia

Different Dimensions of Responsibility for Creating Culture in Józef Tischner's Approach – Surrounding Ethics, Axiology and Aesthetics

Abstract

This article analyses the responsibility for creating culture, focusing on issues of ethics, axiology and aesthetics in the relationship between the artist and the recipient. The author examines why this responsibility is crucial and to what field of science it can be classified. The views of Józef Tischner, who analyzed the connections between philosophy and culture, emphasizing the axiological significance of works of art, are used as an example. Tischner lists three main areas of responsibility: promotion of values, the limits of artistic freedom, and attention to aesthetics. According to him, culture not only shapes individual and social identity, but also supports values such as beauty, truth and goodness. The author of the article emphasizes the need to reflect on the role of cultural creators in promoting spiritual and ethical values.

Keywords: responsibility, culture, artist, freedom, ethics, axiology